

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

2 (30)/2018

www.psixologiya.uz

Қаюмов И.Ф.	Марказий Осиё халқларининг қадимги мусиқа маданияти	55
	Ancient music culture of the of Central Asian peoples	
Тажибаев С.С.	Ўсмирларда яқка курашга техник тайёргарликни таъминлашнинг психологик имкониятлари(бокс)	58
	The psychological opportunities of providing technical preparation of teenagers for single combat (boxing)	
Қўшаев И.А.	Ёшларда мусикий тафаккурни шакллантиришнинг педагогик – психологик хусусиятлари	61
	Pedagogical and psychological features of the formation of musical thinking in young people	
Муסיнова Р. Ю.	Ижоднинг фанда креативлик сифатида замонавий талқини	64
	Contemporary interpretation of creativity in science	
Хикматова М. Н.	О разработке интегрированного занятия «иностранный язык + художественное развитие»	68
	On the development of an integrated lesson "foreign language + artistic development"	
Исмаинова Д. Т.	Исследование устойчивости семьи при воздействии трудностей	72
	The study of the family stability in the presence of difficulties	
Қўлдашева Ф.А., Гўлямова Д.Н.	Болалар эпилепсияси асослари, тарихи ва эпидемиологияси	76
	The basics, history and epidemiology of epilepsy in children	
Хидиров А.А.	Musiqiy tasavvurlarni shakllantirishning psixologik xususiyatlari	81
	The psychological peculiarities of the formation of musical imagination	
ИЛМИЙ МУШОҲАДА / SCIENCE IS INCOMPREHENSIBLE		
Маматов М.	Хожа аҳрор валиининг тасаввуфий қарашлари	85
	Sufic views of Khoja Ahror Vali	
Тошева Г. Ж., Хотамова Д. К.	Психологические факторы регуляции межличностных отношений в семье	93
	Psychological factors of the regulation of interpersonal relations in the family	
Мирзаева С. Р.	Соғлом турмуш тарзи: шакллантириш зарурияти ва муаммолари	97

Кушаев Илхом Ахтамович,
БУХДУ мусика таълими кафедраси ўқитувчиси

ЁШЛАРДА МУСИКИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК – ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: Таълим ва тарбия жамиятимизнинг энг долзарб муаммоларидан бири бўлиб келган. Чунки жамиятнинг шаклланиши, ривожланиши, равнақ топиши шу жамиятдаги тарбияга боғлиқ.

Калит сўзлар: сўз санъати, шахс камолоти, мусика тарбияси, мусикий таълим, бадиий адабиёт, тасвирий санъат, ракс.

Аннотация: Образование и подготовка стали одной из самых насущных проблем в нашем обществе. Потому что формирование, развитие и процветание общества зависит от образования общества.

Ключевые слова: лексика, индивидуальность, музыкальное образование, музыкальное образование, художественная литература, изобразительное искусство, танцы.

Abstract: Education and upbringing have become one of the pressing problems in our society nowadays, because the formation of society, its development and progress depend on the education.

Key words: the word art, the perfection of an individual, musical upbringing, musical education, literature, fine arts, dance.

Мавзунинг долзарблиги. Таълим ва тарбия бу шахсни ижтимоий иктисодий ишлаб чиқариш муносабатларига тайёрлаш мақсадида унинг маънавий ва жисмоний ривожланишига мунтазам равишда таъсир этиб боришдан иборат бўлган узлуксиз жараён. Шундай экан ёшларга таълим тарбия бериш, уларни мустақиллигимизни мустахкамлаш йўлида сафарбар этиш муҳим мисолдир. Бинобарин мамлакатимизда инсон маънавий ҳаётини шакллантириш мақсадида мусиканинг маданий ҳаётга чуқурроқ кириб боришида кенг имкониятлар яратилмоқда.

Бунда "Маънавият ва маърифат" газетаси маркази, "халқаро маданий – маърифий алоқалар" мажмуаси каби ижодий муассасаларнинг ташкил этилиши, бастакорлар уюшмаси ва жамиятдаги ижодий силжишлар, «Ўзбекистон ватаним маним» номи билан мамлакатимизда ўтказилаётган анъанавий танловлар маданий-маърифий ислохотларни амалга оширишда бир ватор вазифаларни амалга оширилмоқда. Қадимий ва бой таърифага эга ўзбек миллий мусика маданияти истикболини амалга ошириш таълим тарбия ишлари билан шуғулланиш мақсадида асрлар давомида ривож топиб келганлигини таъкидлаш жоиздир. Бу мактабларда мусика таълими-тарбияси бевосита ошириб борилган. Ушбу мактабларнинг фаолият мазмунида инсонни дунёга келишидан камол топиб бутун умри давомида мусика ҳақикий маънодаги тарбия воситаси эканлиги ўз ифодасини топган.

Мусиканинг сўз санъати ва адабиёти билан узвий ҳолда боғлаб ўрганилганлиги мусика номи ва амалиёти ривожига катта ҳисса қўшади.

Шахс камолотида мусика тарбиясини ошириш албатта таълим методикасига бевосита боғлиқдир. Мусика тарбияси методикаси фан сифатида тизимига мансуб бўлиб ўзининг мустақил ўрнига эга. Бу фан мусика тарбияси методикаси мазмуни, методларини янада такомиллаштириш мақсадида унинг қонуниятларини ўрганади. Мусика тарбияси методикаси тарбия муассасаларида нафосат, мусикашунослик, рухшунослик фанларининг умумлаштирилган тажрибаларига таянади. Мусика тарбия методикаси айниқса нафосат мусикашунослик фанлари билан узвий боғлиқ. Нафосат номи унинг методикасининг асосини ташкил этса, тарбиянинг мазмун ва методларига бевосита таъсир кўрсатади.

Ўқувчиларнинг қуйлаш фаолиятларидаги муаммони ҳал қилишда методика физиология тадқиқотларига таянилади.

Методика. Мусика тарбияси методикасининг моҳияти мусика санъати ҳамда маданияти ўсиб келаётган ёш авлод учун муҳим аҳамиятга эга.

Методиканинг фан сифатида ривожланиши жамиятда маориф ва мусика санъатини такомиллашиб бориши билан бевосита боғлиқдир.

Шулар билан биргаликда мусика тарбияси методикаси умумий принципларини илгари суради. Бўлар онглилик бадий ва техник ривожланиш принципларига эга бу йўналиш ўқувчиларнинг мусикий қобилиятини ривожлантириш мусикага бўлган қизиқишларини кучайтириш, бадийликни тарбиялашга қаратилгандир.

Мусика асарни онгли идрок этиш, асар мазмунини очишда ва ўқувчиларга мусикий тажрибаларни тўплашда, уларнинг маънавий дунёсини бойитишда ёрдам беради. Мусика тарбияси эмоционал онглилик принципи уйғунлаштириш орқали тингланадиган асарни тўғри баҳолай олиш имкониятларини ривожлантиради:

Ёш авлоднинг мусикага қизиқишида дидлари тарбиялаб борилади. Бадий ва техник боскич принципи асарнинг бадий ва ифодали ижро этиш учун малакали кадрлар талаб этади. Ўқувчиларда куйлаш малакаларини эгаллашларига эътибор беради. Ўқувчиларга мусиканинг ривожланиш принциплари тўғрисидаги тасаввурларини шакллантириш, қобилиятларининг ривожлантирилиши натижасида улар яна мусикий тушунчаларни билиб олишдади. Мусика тарбия методикаси тарбия жараёнида кўпгина омилларга боғлиқ эканлигини эътироф этади. Кишиларнинг мусикий маданияти фақатгина мактабнинг таъсири остидагина шаклланимайди. Уйда албатта теварак атроф, оммавий ахборот воситалари яхлит ҳилдаги ижтимоий воситалар тизими ҳам қатта роль ўйнайди.

Мусика тарбияси методикаси мусика фанига яқин бўлган адабиёт ва тасвирий санъат, тарих билан боғлиқ ҳолда ўрганишни тақозо этади. Бу эса ўқувчиларнинг тарбиясини ҳар томонлама самарали амалга оширишга муҳим восита бўлиб хизмат қилади.

Мусика таълим-тарбиясининг мақсад ва вазифаларини амалга оширишда дарс етакчи омил ҳисобланади.

Чунки ўқувчиларнинг оммавий тарзда жалб этилиши мактабда мусика фани бошқа фанлардан ўзининг бадийлиги ва қизиқарлилиги, завқ-шавқ уйғотиши билан ажралиб туради.

Энг муҳими мусика болаларнинг ақлий, ахлокий сифатларини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Мусика ақлни пешлаб, тафаккурни чархлайди. Мусика дарслари ва машғулотларида ўқувчилар тарбия ва миллий маданиятимизни ўрганиб, билим савиясини кенгайтириб боради.

Бобоқалонларимиздан Абу-Наср Ал Фаробийнинг маърифатпарварлик ғоялар тизимида бола шахсини тарбиялашда мусика санъатининг роли мақсади ва вазифалари алоҳида эътироф этилади. Унда инсон ҳаётида мусиканинг аҳамияти қайд қилиниб, «Эй мусика олами, яхшиямки сен борсан, агар сен бўлмаганда инсоннинг ахvoli не кечар эди» - дея хитоб қилинади. Аллома Абу Али ибн Синонинг мусикий маърифий қарашларида ҳам мусика шахсининг маънавий ва жисмоний маданий табиатида таъсир этувчи қудратли восита сифатида таъриф беради. Болада жуда ёшлигидан бошлаб мусика ҳиссиётини тарбиялаш лозим, бу эса унинг рухий ҳолатини мустаҳкамлайди деган ғоя илгари сурилади. Аллома машҳур «Тиб қонунлари» китобида «Боланинг мижозини кучайтирмоқ учун икки нарсани қўлламоқ керак. Биринчиси болани секин-секин тебратиш, иккинчиси ухлатиш учун одат бўлиб келган мусикий аллалашдир. Шу иккисини қабул қилиш миқдорига қараб боланинг танаси билан баъзан тарбияга ва руҳи билан мусикага бўлган эҳтиёж ҳосил бўлган» - деб ёзган эди.

Шундай қилиб олимлар, мутафаккирлар мусика нафакат инсонга самарали таъсир этувчи восита, балки, ўз моҳияти, жамиятдаги мақсад ва вазифаларига кўра алоҳида бир фан сифатида тадбир этишга, оммавий халқ мусика педагогикасининг вужудга келишида асос бўлади.

Таълим тарбия услубиёти мактаблари таркиб топиб, ривожланиб бормоқда. Ҳозирги даврда шахс маънавиятини тарбиялаш вазифаси мактабда мусика таълим тарбияси ишларини сифатли босқичга кўтаришни тақозо этади.

Бугунги кунда мусика, таълим тарбиясининг мақсади ва вазифалари ниҳоятда муҳим.

Мусика таълим тарбиясининг мақсади ёш авлодни мусика ҳамда умумбашарий мусика ворислик қила оладиган маданий инсон сифатида вояга етказишдан иборат. Бунинг учун ҳар бир ўқувчининг мусикага бўлган иқтидорларини ривожлантириб, мусика санъатига меҳр ва иштиёқини ошириш, мусикада зарурий билим ва амалий малакалар доирасини таркиб топтириш.

иктидорли ўқувчиларнинг мусликий ривожланишлари учун зарурий шарт-шароитлар яратиб бериш лозим.

Муслика таълим тарбиясининг махсад ва вазифаларини амалга ошириш мактабдаги муслика дарсларига бевосита боғлиқ.

Хулоса. Муслика таълим тарбиясининг концепциясида мактабдаги муслика фани бошқа фанлар қатори ўзига хос аҳамият касб этади. Муслика таълимини сифатли босқичга кўтариш учун мактабда тенг ҳуқуқли фан ҳисобланади.

Бу эса ҳозирги замон ўқувчисидан дарс машғулотларига ижобий муносабатда бўлишини, мусликий фаолиятларини ошириб боришни талаб этади. Муслика дарс машғулоти сифатида ўзига хос хусусиятларга эга. Бу хусусиятларни эса ҳар бир ўқитувчи билиши керак.

Биринчидан, муслика тарихи назарияси ижрочиликка доир турли намуналардан айрим машқлари, муслика саводи машғулотлари, муслика тинглаш, муслика таълими ва адабиёти, болалар қолғу асбобида чалиш, ритмик ҳаракатлар бажариш элементлари, ижодкорлар фаолиятларидан иборат.

Иккинчидан, муслика бошқа санъат турларидан ўзининг ифода воситалари, яъни, «тили» билан фарқ қилади. Агар бадний адабиёт сўз билан тасвирий санъат билан, ракс бадний ҳаракатлар билан ифодаланса, мусликий товушларидан вужудга келган оҳанг воситасидан фойдаланилади.

Учинчидан, муслика болаларга фаол ҳиссий таъсир кўрсатади, ижобий кўрсатмалар, кечинмалар уйғотади. Умумий ўрта таълим мактабларида муслика маданияти фани ўзида таълимнинг муслика тинглаш, жамоа бўлиб куйлаш, муслика саводхонлиги болалар қолғу асбоблари ва ритмик ҳаракатлар бажариш муслика ижодкорлири каби босқичлар бир бири билан боғланиб яхлит ҳолда амалга оширилиши назарда тутилиши керак.

Шу босқичда ўқувчилар фаолиятида кўпроқ ўйин хусусиятлари бўлиб туради. Таълим ва тарбиянинг махсад ва вазифалари тўлалигича амалга оширилади. Бу жараёнларни илмий услубий жиҳатдан старли даражада таъминлаш, миллий муслика таълим мазмунини англаш, каби муҳим тадбирлар, шубҳасиз муслика тарбия самарадорлигини оширишга имкон беради. Бу эса, мусликани мактаб ҳаётида ўқувчилар қалбида кенг ўрин эгаллаши ва уларнинг маънавиятларини шакллантиришга самарали таъсир кўрсатади.

Адабиётлар

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 2000
2. Ветлугина Н. А. Музыкальные занятия в детском саду. – М.: Просвещение, 2004.
3. Гаспарова Е. Эмоции ребёнка раннего возраста в игре // Дошкольное воспитание. - 2001 – № 10.
4. Готсдинер А.Л. Музыкальная психология – М., 2003. – 420 с.
5. Давыдова Н. Основы музыкального воспитания // Дошкольное воспитание. 2001. – № 10,15.
6. Данилина Т.А. В мире детских эмоций. – М.: Айрис-пресс. 2007. – 160 с.
7. Изард К.Э. Психология эмоций / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 1999. – 324 с.
8. Леонтьев А.Н. Осмысленность искусства // Искусство и эмоции. 1991. – 134 с.
9. Михайлова М.А. Развитие музыкальных способностей детей. – Ярославль: Академия развития. 1997.
10. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания. М.: – Музыка. 1990.